

ІНТЕЛІГЕНТНІСТЬ ЯК СТИЛЬ ЖИТТЯ

Умови формування інтелігентності у дітей

Наталія ГЛИНЯНЮК, старший викладач кафедри педагогіки і психології, Івано-Франківський ОІППО

Яку людину називають інтелігентною? Чи є ця якість вродженою? Які шляхи формування інтелігентності у дитини? На жаль, подібні питання рідко обговорюють у психологічній літературі та педагогічній практиці. Але життя щодня доводить їх актуальності.

Тож реагуючи на запити читачів і прохання редакції, авторка ділиться практичними порадами з виховання інтелігентної особистості.

Поняття “інтелігент” та “інтелігентність” трактують по-різному. У перекладі з латинської це слово означає “обізнаний”, “тямущий”, “розсудливий”. Упродовж багатьох років терміном “інтелігенція” послуговувалися для позначення певного соціального прошарку суспільства, до якого особистість могла належати або ні за правом народження. Сучасні вчені інтерпретують інтелігентність як інтеграцію кращих людських якостей, гуманістичний світогляд, високий рівень культури. Тож хочемо розглянути це поняття саме як особистісну якість.

Актуальність потреби формування інтелігентності

Жодна людська якість не з’являється в один момент із настанням певного віку, отриманням диплома, прийняттям на ту чи іншу посаду або з народженням у сім’ї освічених людей, які займаються інтелектуальною працею. Будь-яка з них формується впродовж життя людини і є досить стабільною її особливістю, що проявляється і за звичних, і за незвичних обставин. Які ж умови виховання у дітей інтелігентності?

Насамперед зазначимо, що в основі будь-якої свідомих діяльності людини, яку характеризує інтелігентність, лежать ціннісні орієнтири, пов’язані зі щастям інших. Ідеться про **гуманістичну світоглядну позицію**.

Типові прояви інтелігентності

(за А. Труфановим):

- загострене почуття соціальної справедливості, неспокійна совість, моральний ідеалізм, співстраждання, людяність, антиміщанство;

- здатність до критичного мислення, особиста порядність і тактовність, ідейна принциповість, терпимість до інакodomства, прилучення до багатств світової культури.

Цікаво, що одна з ключових компетентностей японської освіти співзвучна інтелігентності. Це “кокоро” — повага до людей і тварин, симпатія і великодушність, пошук істини, спроможність відчувати прекрасне й піднесене, самоконтроль, дбайливе ставлення до природи, здатність робити внесок у розвиток суспільства. Українська система освіти, на жаль, не має визначення подібної компетентності.

Вихованню інтелігентності в учнів початкової школи сприяє залучення їх до **рефлексивної діяльності**, адже саме в такі моменти людина звертається до свого внутрішнього світу. Рефлексія — це одне з новоутворень молодшого шкільного віку, тож необхідно дбати про її належний розвиток.

Розраховувати на те, що виховати інтелігентність можна, змушуючи дитину робити щось певним чином (як, наприклад, корисні звички), не варто. Причини цього такі.

- **Основою інтелігентності є ціннісно-смилова сфера**, яка формується упродовж життя, але найбільш яскраво у юнацькому віці. Вона складає, з погляду гуманістичної психології, фундамент особистості.
- **Інтелігентність — якість інтегративна**. Її сутнісну характеристику визначають кілька **компонентів**:
 - ♦ **когнітивний** (соціальне мислення, розвинена рефлексивність, загальна обізнаність);

- ♦ **діяльнісний** (уміння і досвід колективної діяльності, творчості, що “вимірюються” совістю);
 - ♦ **мотиваційний** (спонукання до громадянської активності, саморозвитку як члена суспільства);
 - ♦ **ціннісно-смысловий** (гуманістична світоглядна позиція);
 - ♦ **афективний** (емоції та почуття, пов’язані із суспільством, почуття власної гідності).
- **Виховний вплив — це не “наповнення” дитини**, вона не “всмоктує як губка” особистісні якості. Подібні метафори суперечать природі людини і її розвитку. **Психіка має власну активність, а розвиток особистості**, згідно з працями вчених, які представляють гуманістичний напрям у психології, **визначається не зовнішніми умовами, а внутрішнім прагненням максимально реалізувати свої потенційні можливості**. Виховна роль оточення — сприяти актуалізації, виявленню наявних у людини потреб, можливостей, механізмів, що визначають її розвиток. Тому формування якостей особистості відбувається тільки у спільній діяльності з дитиною та на основі рефлексії її власного досвіду.

Відтак, процес виховання інтелігентності складний і багатогранний. Він пов’язаний із середовищем у найширшому розумінні: це і люди, що оточують дитину, і навчальні програми, і життєві ситуації, і матеріальні умови тощо. Розглянемо умови виховання інтелігентності.

Умови виховання інтелігентності

Безпосередня постійна взаємодія дитини з інтелігентними людьми

Інтелігентність пов’язана з гуманістичною світоглядною позицією людини, тобто з цілком конкретними ціннісними пріоритетами. Тому і формується вона за аналогією з ціннісними орієнтаціями: їх не можна передати як знання чи відпрацювати як навички — для цього необхідна спільна діяльність з важливими для дитини людьми, яким такі пріоритети характерні. **Впливає на дитину не стільки певна дія дорослого, скільки її мотиви**. Наприклад, дитина бачить, що батьки допомагають людям, які потрапили у складні життєві обставини, але дорослі кажуть, що зараз так модно або що їм так вигідно. Окрім того, дитина також контекстно фіксує, що така допомога одинична, не має системного характеру, та й роблять її батьки без особливих емоцій і почуттів. У результаті діти “прочитують” таку цінність не як щастя інших, а матеріально забезпечене життя, суспільне визнання тощо.

Оскільки інтелігентність передбачає стосунки з іншими людьми і формується саме під час взаємодії з ними, у навчальному процесі високу ефективність для її розвитку матимуть передусім інтерактивні методи, а ще — читання літературних творів і перегляд

фільмів з подальшим обговоренням, аналіз життєвих ситуацій, проектна діяльність. Усе це сприяє роботі внутрішніх регуляторів поведінки дитини: саме вони забезпечують стабільність проявів інтелігентності у будь-яких ситуаціях, на противагу зовнішнім регуляторам (правилам, заборонам тощо), наслідком яких є такі моделі: “ніхто не бачить, отже, можна...”, “дорослі не чують, тож нормально...”.

Виховання, що не допускає компромісів із совістю

Інтелігентна особистість не дозволяє собі бути пасивною щодо людського страждання, несправедливості, навіть у ситуаціях, які несуть ризик чи загрозу для неї. Те, що “по совісті”, далеко не завжди безпечне, модне, політично виправдане, раціональне, вигідне тощо.

Дитина молодшого шкільного віку вже здатна чути совість — “закон, що живе всередині нас” (за В. Ф. Гегелем). Але, зважаючи на те, що її голос тихіший, ніж голоси потягів та інстинктів, важливо допомогти дитині почути його, а ще — співвіднести почуте з діями, своїми й інших.

Важливим внеском у виховання інтелігентності є чітка фіксація у свідомості дитини гідних і негідних дій значимим дорослим ще до того, як подібне станеться у житті дитини. Приклади такої фіксації знаходимо у В. Сухомлинського (див. пам’ятку).

Відсутність у людини звички звертатися до своєї совісті у дорослому житті призводить до вкрай дивних захистів власної аморальності: “людина людині — вовк”, “аби вижити, треба вміти переступати через власне сумління” (і через трупи?), “щоб бути в політиці, треба бути черствим” і подібні. Однак таке тимчасове “обезболення” душі призводить згодом до ще сильнішого болю. На жаль, це не поодинокі випадки: таким чином ми йдемо супроти власної людської природи, яка добра, альтруїстична і прагне краси, гармонії та справедливості.

Ми намагаємося вчити дітей змалечку прибирати за собою іграшки, робоче місце, бути охайними, вітатися з людьми, дякувати — усе це пов’язане із зовнішніми діями. Однак не завжди звертаємо увагу на те, щоб вони вчилися “не смітити в душі”, не пускали туди непотріб, сподіваючись, що згодом психолог чи священник допоможуть навести у ній лад. Пам’ятаймо: чисто не там, де прибирають, а там, де не сміять. Душа здатна самоочищатися завдяки совісті.

Неспокій совісті пробуджує і критичне мислення. Завдяки цьому, інтелігентність не передбачає віри в забобони, расові, шовіністичні й інші міфи. Люди, наділені цією якістю, толерантні, здатні перебувати в рязючій меншості, якщо більшість живе стереотипами і правилами, далекими від гуманізму. Тут доречні слова Освальда Шпенглера, німецького філософа й культуролога: “Інтелігентні обличчя всіх рас схожі. У них

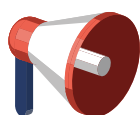
НЕ БАРИТЬСЯ!

Передплатіть сучасний журнал
“Учитель початкової школи”

Отримайте надійну фахову підтримку

Передплатіть на сайті upsh.com.ua/peredplata
журнал **“Учитель початкової школи”**
у комплекті з журналом **“Джміль”**
до кінця року або одразу на **12 місяців**
та отримайте знижку **-20%**

-20%

Індекси для передплати на пошті:

68604 комплект **“УПШ” + “Джміль”**

89869 журнал **“УПШ”**

+ **якісні е-матеріали до кожного випуску журналу**

- відео- та аудіоматеріали
- тематичні завдання
- роздруківки для учнів
- пам'ятки та презентації
- дидактичні ігри

**Відтепер передплатники “УПШ”
можуть читати журнал онлайн!**

Повні версії усіх публікацій —
на сайті upsh.com.ua